

КАТИНСЬКА ЛЕСЯ РОМАНІВНА

*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
медичного права факультету післядипломної освіти
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
<https://orcid.org/0000-0001-5849-462X>
lesya.katynska@gmail.com*

ПРАВО НА СВОЄЧАСНУ МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ: МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Висвітлено зміст права на своєчасну медичну допомогу. Проведено аналіз національного законодавства у сфері своєчасного надання екстреної, первинної та спеціалізованої медичної допомоги та здійснено його порівняння з міжнародними стандартами в означеній царині, а також із доктринальним трактуванням своєчасності надання медичної допомоги. Виявлено недоліки нормативно-правового регулювання права на своєчасну медичну допомогу та запропоновано шляхи подолання цієї проблеми.

Ключові слова: право на своєчасну медичну допомогу, своєчасність медичної допомоги, екстрена медична допомога, первинна медична допомога, спеціалізована медична допомога.

Право пацієнта на своєчасну медичну допомогу закріплено у ст. 7 Європейської хартії прав пацієнтів, назва якої звучить як «Право на повагу до часу пацієнтів» [1]. Відповідно до цієї статті, «кожен має право на отримання необхідного лікування без зволікань, протягом наперед встановленого строку. Це право стосується кожного етапу лікування».

Український законодавець у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [2], що є ключовим регулятором правовідносин у сфері охорони здоров'я, закріплює право громадянина на кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу. Окрім того, в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» вживається термін «якісна медична допомога» (абз. 2 ч. 1 ст. 3, ч. 4 ст. 16 Закону). Поняття своєчасної медичної допомоги трапляється у ч. 2 ст. 34 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», згідно з якою обов'язками лікуючого лікаря є своєчасне і кваліфіковане обстеження та лікування пацієнта. Законодавець також зазначає, що мережа закладів охорони здоров'я формується з урахуванням планів розвитку госпітальних окру-

гів, потреб населення в медичному обслуговуванні, необхідності забезпечення належної якості такого обслуговування, своєчасності, доступності для громадян (ч. 2 ст. 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»).

Вважаємо, що український законодавець неவிправдано мало уваги приділив праву пацієнта на своєчасну медичну допомогу та самому поняттю «своєчасність». Адже своєчасність медичної допомоги є важливою характеристикою якісної екстреної, первинної, спеціалізованої медичної допомоги, а також паліативної допомоги та медичної реабілітації. І як зазначають дослідники, якість медичної допомоги пацієнт оцінює за критерієм забезпечення трьох складових: своєчасності, відповідності професійним стандартам, дотримання прав пацієнтів [8, с. 142].

Предметом дослідження статті є нормативно-правове регулювання права на своєчасність екстреної, первинної, спеціалізованої медичної допомоги в Україні, міжнародні стандарти та правова доктрина у цій сфері.

Питання правової регламентації надання медичної допомоги в Україні досліджували С. Б. Булеца, О. В. Корнілова, Р. А. Майданик, І. Я. Сеньюта, С. Г. Стеценко та інші. Питання надання медичної допомоги кризь призму своєчасності потребує подальших наукових досліджень.

Зважаючи на це, метою публікації є аналіз права пацієнта на своєчасну допомогу, встановлення правового механізму забезпечення такого права, висвітлення проблем нормативно-правового регулювання в окресленій сфері та пошук шляхів їх вирішення.

Термін «своєчасна медична допомога» не має правової дефініції в Україні. У коментарі до ст. 7 Європейської хартії прав пацієнтів закріплено таке трактування права на своєчасну медичну допомогу:

1. Надавачі медичних послуг зобов'язані встановлювати час очікування, протягом якого мають бути надані певні послуги, на основі конкретних стандартів і залежно від ступеня невідкладності випадку.

2. Надавачі медичних послуг повинні гарантувати кожній людині доступ до послуг, забезпечуючи негайну реєстрацію у разі формування списків очікування.

3. Кожна особа, яка цього вимагає, має право ознайомитися зі списками очікування в межах поваги до норм конфіденційності.

4. Кожного разу, коли надавачі медичних послуг не можуть надати послуги протягом заздалегідь визначеного максимального часу, має бути гарантована можливість отримати альтернативні послуги порівняльної якості, а будь-які витрати пацієнта мають бути відшкодовані протягом розумного часу. Лікарі повинні приділяти достатньо часу своїм пацієнтам, у тому числі часу для надання інформації [1].

На думку науковців, доступна та своєчасна медична допомога означає, що:

а) кожен громадянин України (а також за умов, визначених законом, іноземець або особа без громадянства) повинен мати однаковий доступ до всіх видів медичної допомоги, визначених законом;

б) умови доступу до медичної допомоги та її надання повинні бути однаковими для всіх і визначені законом;

в) кожен може очікувати отримання медичної допомоги в розумні строки, однакові для всіх [9, с. 38].

Згідно з позицією авторів проекту «Моделі стратегій удосконалення. Доступ: своєчасність», своєчасність медичної допомоги охоплює такі елементи: «По-перше, пацієнти повинні мати фізичний доступ до медичної допомоги з прийнятним і розумним часом очікування. По-друге, години та дні роботи закладу мають бути такими, щоб пацієнти могли знайти час для відвідування закладів, не жертвуючи іншими зобов'язаннями, такими як робота чи догляд за дітьми, і мали доступ до допомоги за невідкладних потреб, зокрема вночі та у вихідні дні. Надавачі медичних послуг зобов'язані встановлювати час очікування, протягом якого мають бути надані певні послуги, на основі конкретних стандартів і залежно від ступеня невідкладності випадку» [10, с. 6].

Отже, законодавчий механізм забезпечення своєчасності медичної допомоги полягає у чіткому визначенні в законодавстві строків доступу до різних видів медичної допомоги, а також вимог безперервного надання медичної допомоги закладами охорони здоров'я, що надають екстрену, первинну та спеціалізовану медичну допомогу, обов'язку надання інформації пацієнту щодо часу очікування на отримання медичної допомоги.

Розгляньмо право пацієнта на **своєчасну екстрену медичну допомогу** відповідно до законодавства України. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про екстрену медичну допомогу», основними завданнями системи екстреної медичної допомоги є організація та забезпечення надання доступної, безоплатної, своєчасної та якісної екстреної медичної допомоги [3]. Основними принципами функціонування системи екстреної медичної допомоги є постійна готовність до надання екстреної медичної допомоги; оперативне та цілодобове реагування на виклики екстреної медичної допомоги; доступність і безоплатність екстреної медичної допомоги, її своєчасність, якість і пріоритетність; послідовність і безперервність надання екстреної медичної допомоги та її відповідність єдиним вимогам.

Конкретні строки надання екстреної медичної допомоги передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 «Про норматив прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події» [6]. Згідно з положеннями постанови, нормативи прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події за зверненнями, що належать до категорії критичних, становлять 10 хвилин з моменту надходження звернення до диспетчера прийому виклику оперативного-диспетчерської служби центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф. З огляду на можливість виникнення обставин, які не залежать від організації системи надання екстреної медичної допомоги (ускладнений дорожній рух, метеорологічні умови, сезонні особливості, епідеміологічна ситуація тощо), допускається перевищення зазначеного нормативу, але не більше ніж у

25 відсотках випадків. Нормативи прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події за зверненнями, що належать до категорії екстрених, становлять 20 хвилин з моменту надходження звернення до диспетчера прийому виклику оперативно-диспетчерської служби центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф. З огляду на можливість виникнення обставин, які не залежать від організації системи надання екстреної медичної допомоги (ускладнений дорожній рух, метеорологічні умови, сезонні особливості, епідеміологічна ситуація тощо), допускається перевищення зазначеного нормативу, але не більше ніж у 15 відсотках випадків.

Розгляньмо право пацієнта на **своєчасну первинну медичну допомогу**, адже одним із основних завдань системи охорони здоров'я є забезпечення гідного рівня надання первинної медичної допомоги, а також надання ефективного й доступного медичного обслуговування.

Відповідно до Порядку надання первинної медичної допомоги, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.03.2018 № 504, організація та надання послуг з первинної медичної допомоги (далі – ПМД) ґрунтується на принципах доступності, що передбачає мінімальну втрату часу для її отримання; своєчасності [4].

У розділі IV Порядку надання первинної медичної допомоги «Режим роботи та графік надання ПМД» зазначено, що ПМД надається пацієнтам безперервно, відповідно до режиму роботи (години прийому пацієнтів лікарем з надання ПМД), який самостійно визначає надавач ПМД за погодженням із власником. У період тимчасової відсутності лікаря з надання ПМД у зв'язку з його відпусткою чи іншими обставинами, що зумовлюють тимчасову неможливість здійснювати прийом пацієнтів лікарем з надання ПМД, надавач ПМД зобов'язаний забезпечити безперервність надання послуг з ПМД.

Окремої уваги заслуговує законодавче врегулювання права на інформацію про час отримання первинної медичної допомоги. Так, відомості про режим роботи надавача ПМД мають бути розміщені в місці надання ПМД у доступному для пацієнтів місці; на веб-сайтах (веб-сторінках) відповідного надавача ПМД (за наявності). У разі зміни режиму роботи надавача ПМД надавач ПМД зобов'язаний завчасно повідомити про це осіб, які належать до відповідної практики ПМД, шляхом забезпечення розміщення відомостей про таку зміну в місці надання ПМД у доступному для пацієнтів місці; на веб-сайтах (веб-сторінках) відповідного надавача ПМД (за наявності); індивідуального повідомлення осіб, які належать до відповідної практики, про таку зміну телефоном чи в інший спосіб, визначений пацієнтами (стосується лише пацієнтів, записаних на прийом до лікаря з надання ПМД).

Про тимчасову відсутність лікаря з надання ПМД та його заміну на іншого лікаря з надання ПМД надавач ПМД зобов'язаний повідомити осіб, які належать до відповідної практики ПМД, із зазначенням відомостей щодо лікаря з надання ПМД, якого буде залучено на заміну тимчасово

відсутнього лікаря з надання ПМД. Строк такого повідомлення становить не пізніше як за тиждень до першого дня тимчасової відсутності лікаря з надання ПМД, якщо така відсутність спричинена передбачуваними обставинами (відпустка, відрядження тощо), або не пізніше першого дня тимчасової відсутності лікаря з надання ПМД, якщо така відсутність спричинена непередбачуваними обставинами (хвороба, нещасний випадок тощо).

Надавач ПМД, відповідно до Порядку надання первинної медичної допомоги, може самостійно або спільно з іншим (іншими) надавачами ПМД створити черговий кабінет ПМД для обслуговування населення поза годинами прийому пацієнтів лікарями (командами) з надання ПМД, а також надання ПМД у вихідні, святкові та неробочі дні.

Правове регулювання своєчасності надання первинної медичної допомоги не повною мірою відповідає міжнародним стандартам і потребує доопрацювання. По-перше, у Порядку надання первинної медичної допомоги не визначено час очікування, протягом якого має бути надана первинна медична допомога. Не закріплено механізм гарантованого отримання альтернативних медичних послуг порівняльної якості, у разі неможливості надати медичні послуги протягом заздалегідь визначеного максимального часу. Окрім того, незважаючи на декларування безперервності як принципу надання ПМД, не передбачено обов'язку (прим.: лише право) надавача ПМД створити черговий кабінет для надання медичних послуг поза годинами прийому пацієнтів, а також у вихідні, святкові та неробочі дні. Також не передбачено обов'язку надати інформацію про час очікування та можливість отримати альтернативні послуги.

Розгляньмо право пацієнта на **своєчасну спеціалізовану медичну допомогу**, яку надають лікарі відповідної спеціалізації, спроможні забезпечити більш кваліфіковану діагностику, профілактику і лікування, ніж лікарі первинної ланки, в амбулаторних і стаціонарних умовах.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження об'єму надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, що повинен забезпечуватися багатопрофільними лікарнями інтенсивного лікування першого та другого рівня» від 19.10.2018 № 1881 затверджений «Об'єм надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, що повинен забезпечуватися багатопрофільними лікарнями інтенсивного лікування першого та другого рівня» (далі – Об'єм) [5]. Пунктом 1 Об'єму встановлено обсяг надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, який мають забезпечувати багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування першого та другого рівнів для уможливлення гарантованого своєчасного доступу населення до послуг вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги належної якості в межах створених госпітальних округів з урахуванням переліку лікарських спеціальностей у багатопрофільних лікарнях інтенсивного лікування першого та другого рівнів. Також визначено, що багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування першого та другого рівнів виконують свої

завдання шляхом організації цілодобового надання вторинної (спеціалізованої) та екстреної медичної допомоги пацієнтам.

Спеціалізована медична допомога надається відповідно до медичних показань за скеруванням лікуючого лікаря з надання первинної медичної допомоги або лікуючого лікаря закладу охорони здоров'я, що забезпечує надання спеціалізованої медичної допомоги. Без скерування цей вид допомоги можна отримати у разі звернення в амбулаторних умовах до акушера-гінеколога, психіатра, нарколога, стоматолога, педіатра, фтизіатра.

Так, згідно з Порядком направлення пацієнтів до закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які в установленому законом порядку одержали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики та надають медичну допомогу відповідного виду, що затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 28.02.2020 № 586 (далі – Порядок) [7], скерування видає лікар первинної медичної допомоги чи інший лікуючий лікар.

Відповідно до п. 6 Порядку, ініціатор скерування зобов'язаний: повідомити пацієнту про строк чинності скерування, який встановлюється з урахуванням стану пацієнта та галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я і не має становити більше одного календарного року, та про можливість отримання медичних послуг за скеруванням у суб'єктів господарювання, які надають такі послуги, в тому числі за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення.

Законодавець зобов'язує заклад охорони здоров'я організувати електронну чергу очікування з урахуванням необхідності забезпечення реалізації прав пацієнтів на доступ до медичної допомоги.

При зверненні за отриманням медичних послуг пацієнт (його законний представник) зобов'язаний повідомити особі, уповноваженій закладом охорони здоров'я на реєстрацію звернень пацієнтів, номер запису про скерування або надати запис про скерування в паперовій формі. Уповноважена особа суб'єкта господарювання на реєстрацію звернень пацієнтів повинна поінформувати пацієнта про наявність або відсутність можливості отримати медичне обслуговування за скеруванням у відповідного суб'єкта господарювання за програмою медичних гарантій; узгодити з пацієнтом дату та час, коли пацієнт може отримати послуги за скеруванням; повідомити пацієнта, зокрема, технічними засобами електронних комунікацій, про дату та час прийому або госпіталізації в день призначення прийому, але не пізніше, ніж за три дні до такого прийому.

У випадку, коли неможливо визначити дату надання медичних послуг за скеруванням або якщо медична послуга може бути надана не раніше, ніж за один місяць від дати звернення, уповноважена особа повинна повідомити пацієнту орієнтовний строк очікування. За одним скеруванням пацієнт має право очікувати на повідомлення про дату та час прийому або госпіталізації у різних суб'єктів господарювання. При цьому дата та

час прийому або госпіталізації за скеруванням можуть бути зафіксовані тільки в одного суб'єкта господарювання.

Вважаємо, що регламентація права на надання своєчасної спеціалізованої медичної допомоги згідно з законодавством України потребує удосконалення. Безумовно реалізації права на доступ до своєчасної медичної допомоги сприяє закріплення принципу безперервності надання цього виду медичної допомоги, обов'язку ведення електронних черг, визначення строків інформування про дату надання медичних послуг. Однак законодавчо не визначено максимального часу очікування на отримання спеціалізованої медичної допомоги за скеруванням, визначено лише строк дії такого скерування, що становить один календарний рік. Незрозумілим є положення ч. 2 Розділу III Порядку, відповідно до якого у випадку, коли неможливо визначити дату надання медичних послуг за скеруванням або якщо медична послуга може бути надана не раніше, ніж за один місяць з дати звернення, уповноважена особа закладу охорони здоров'я повинна повідомити пацієнту орієнтовний строк очікування. Чи не свідчить це про те, що пацієнт може не отримати своєчасну спеціалізовану медичну допомогу та залишиться один на один зі своїм захворюванням? Також потребує доопрацювання регламентація права пацієнта на інформацію про можливість отримання спеціалізованої медичної допомоги у інших суб'єктів господарювання, які надають такі послуги, протягом коротшого строку.

Отже, аналіз права на своєчасну екстрену, первинну та спеціалізовану медичну допомогу згідно з законодавством України дає змогу виявити часткову невідповідність механізму забезпечення цього права міжнародним стандартам і доктринальним напрацюванням. У сфері забезпечення своєчасності медичної допомоги підхід законодавця не є системним. У той час як екстрена медична допомога побудована на принципі безперервності та встановленні максимальних строків отримання цього виду медичної допомоги, первинний і спеціалізований види медичної допомоги потребують законодавчого доопрацювання в частині визначення максимальних строків отримання первинної та спеціалізованої медичної допомоги, забезпечення безперервності первинної медичної допомоги, зокрема у вихідні, святкові, неробочі дні. Більше уваги законодавець повинен приділити забезпеченню своєчасності спеціалізованої медичної допомоги за скеруванням, а також праву пацієнта на інформацію про можливість отримання своєчасної медичної допомоги в закладах охорони здоров'я.

1. European charter of patients' rights, adopted by Active Citizenship Network on 01.10.2002. URL:<https://www.activecitizenship.net/projects/459-2002-europen-charter-of-patients-rights-the-origin.html>.

2. Osnovy zakonodavstva Ukrayiny pro ohoronu zdorov'ya : Zakon Ukrayiny vid 19.11.1992 (redakciya vid 27.07.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n357>.

3. Pro ekstrenu medychnu dopomohu : Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 (redakciya vid 30.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>.

4. Poriadok nadannia pervynnoi medychnoi dopomohy : Nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 19.03.2018 № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-18#Text>.

5. Pro zatverdzhennia ob'iemu nadannia vtorynnoi (spetsializovanoi) medychnoi dopomohy, shcho povynen zabezpechuvatysia bahatoprofilnymy likarniamy intensyvnoho likuvannia pershoho ta druhoho rivnia : Nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 19.10.2018 №1881. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1292-18#Text>.

6. Pro normatyv prybuttia bryhad ekstrenoi (shvydkoji) medychnoi dopomohy na mistse podii : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.12.2020 № 1271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1271-2020-%D0%BF#n15>.

7. Poriadok napravlennia patsientiv do zakladiv okhorony zdorov'ia ta fizychnykh osib – pidprijemtsiv, yaki v ustanovlenomu zakonom poriadku oderzhaly litsenziiu na provadzhennia hospodarskoi diialnosti z medychnoi praktyky ta nadaiut medychnu dopomohu vidpovidnoho vydu : Nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 28.02.2020 № 586. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0235-20#Text>.

8. Buletsa S. B. Sposoby dosudovoho zakhystu prav medychnoho pratsivnyka ta patsiienta. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*: Seria: Pravo. v 2-kh ch. – Uzhhorod : Lira, 2011. Vyp. 1. Ch. 1. S. 141–147.

9. Maidanyk R. Yedyni medychnyi prostir yak kliuchovyi standart prav liudyny i yurydychnyi vyklyk u sferi okhorony zdorovia Ukrainy. *Medychne parvo*. 2013. 1 (11). S. 33–42.

10. «Access: Timeliness.» Improvement Strategies. Primary Health Care Performance Initiative, 2018. URL: <https://improvingphc.org/timeliness>. Accessed [29.01.2023].

Katynska L. R.

Ph.D., senior lecturer of the Department of Medical Law Faculty of Postgraduate Education, Danylo Halytsky Lviv

National Medical University

<https://orcid.org/0000-0001-5849-462X>

lesya.katynska@gmail.com

The Right to Timely Medical Care: Mechanism of Implementation

The content of the right to timely medical care is highlighted in this article. An analysis of the national legislation in the field of timeliness of emergency, primary, and specialized medical care was carried out and its comparison was made with international standards in the specified field, as well as with the doctrinal understanding of the timeliness of medical care. While emergency medical care is built on the principle of continuity and the maximum terms for receiving this type of medical care are established, primary and specialized medical care require legislative revision with regards to establishing the maximum terms for receiving primary and specialized medical care, ensuring the continuity of primary medical care, in particular on weekends, public holidays, non-working days. The legislator should pay special attention to ensuring the timeliness of specialized medical care upon referral, as well

as the patient's right to information about the possibility of receiving timely medical care in healthcare institutions. Other deficiencies in the legal regulation of the right to timely medical care are identified and ways to overcome this problem are proposed.

Key words: the right to timely medical care, timeliness of medical care, emergency medical care, primary medical care, specialized medical care.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2022

Прийнята до друку 12.12.2022